

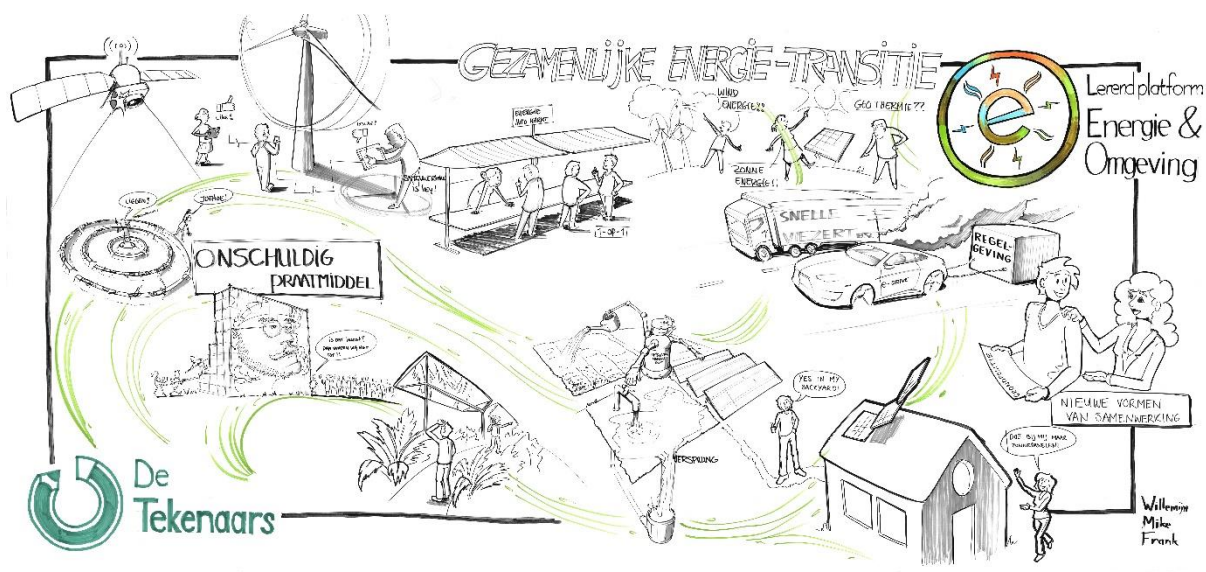
Terugblik Sectorbijeenkomst LEO van 10 oktober jl. te Amersfoort

Hierbij de (inhoudelijke) terugblik op de Sectorbijeenkomst afgelopen 10 oktober bij VolkerWessels te Amersfoort.

Te beginnen met **de presentatie van Jeroen Everaert van Mothership** welke goed aansluit bij het thema van ons platform LEO. Zie ook de presentie die als bijlage is toegevoegd aan de mail.

En de tekening van 'De Tenaars' / JAM Visual Thinking die zij tijdens de bijeenkomst hebben gemaakt: <https://www.dropbox.com/s/0swv9r3e16ut147/LEO.jpg?dl=0>
En een heel mooie interactieve website met daarbij de uitleg van de onderdelen van de tekening: <http://jamdots.nl/view/323/Gezamenlijke-Energie-Transitie>.

1. *Mooie feedback, zie citaten:*

We hoorden in de wandelengangen dat iemand had gezegd erg veel zin had om naar de LEO-bijeenkomst te komen: "Hier snapt iedereen waar ik het over heb." En verder:

- . 'Dank voor de LEO bijeenkomst gister. Ik heb er echt energie en inspiratie van gekregen.'
- . 'Dank voor de gastvrijheid en waardevolle bijeenkomst vandaag.'
- . 'Wat een goede bijeenkomst gisteren. Wat mij opviel was het enthousiasme van de aanwezigen en de 'honger' naar ideeën en uitwisseling van kennis en ervaring tussen de aanwezigen. Mooi, zeker voor een lerend platform.'

Leuk deze feedback, daar doen we het voor!

2. *Geothermie en de omgeving met Mara van Eck - van der Sluis (door Marco Verschoor)*

Hoe betrek je de omgeving en creëer je draagvlak voor geothermie als energiebron? Voor die vraag ziet DAGO, branchevereniging van exploitanten van geothermie, zich gesteld. Energieopwekking op basis van geothermie is een relatief jong fenomeen, maar de ontwikkeling gaat snel. Vanuit de tuinbouw verplaatst de geothermie zich nu naar de stedelijke omgeving, en de exploitatie wordt grootschaliger. Ook is er een tendens naar diepere onttrekking, wat als "enger" ervaren zou kunnen worden. DAGO werkt aan een communicatieverhaal voor 2018, maar de zoektocht is nog in volle gang. Mara van Eck van der Sluis (communicatie bij DAGO) en Elisabeth van de Grift (onderzoeker aan de TU Delft) vragen de groep om mee te denken.

Bij de vraag hoe je de omgeving betreft, is de wedervraag: wie is de omgeving? Zijn dat de mensen die letterlijk in de omgeving wonen van de eventuele put? Bij hen moet je investeren in draagvlak en vertrouwen, beducht zijn voor een Nimby-reactie. Richt je je op potentiële afnemers van de warmte? Zij zullen meer geïnteresseerd zijn in de voor- en nadelen van aardwarmte.

Het is van belang om een goed beeld te hebben van de perceptie van geothermie. Wordt het gezien als potentieel risico of als duurzame oplossing? Zeker in de beginfase is beeldvorming cruciaal. Ook als je objectief gezien een goede oplossing biedt, kan de beeldvorming totaal anders zijn (denk aan het CO₂-opslagdebacle in Barendrecht). Op dit moment is geothermie nog een 'knuffelbaar' onderwerp, maar door associaties met fracking en aardbevingen kan dat beeld zomaar omslaan. Cruciaal is om eerlijk en open te communiceren over eventuele schaduwzijden.

Meer lezen?

<https://geothermie.nl/index.php/nl/>

<http://www.dago.nu/nl/geothermie>

3. *'Online-tooling' met Henk Brekhof en Gerrit Koldewee (door Sonja van Steekelenburg)*

Uit de gesprekken zijn een paar kernpunten gehaald, zie hieronder.

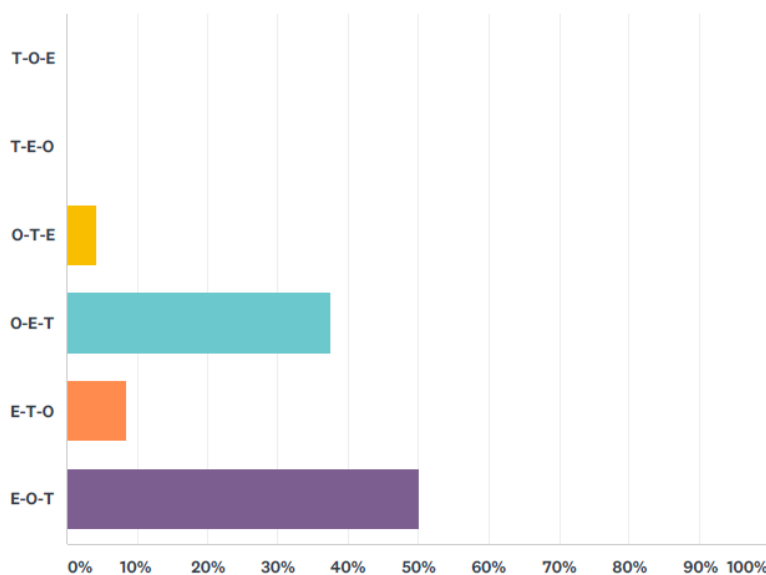
- Vrijwel iedereen vond de tooling nuttig. In de zin dat het enorm nuttig is om snel een goed beeld te kunnen geven van hoe de windmolens in de omgeving er uit gaan zien. En wat het zicht is op de molen vanuit verschillende perspectieven. Het helpt om dit in te brengen in de gesprekken met omgeving.
- Verder biedt de tooling de mogelijkheid om 'zelf' ook aan wat knoppen te draaien. Wat betekent het als de molen een paar meter verplaatst wordt.
- Dit biedt mogelijkheden om met de energieopbrengst als doelstelling, en een aantal kaders (bijv. zoekgebied) wat meer open het gesprek aan te gaan met de stakeholders.
- Belangrijk blijft dat het verhaal van het waarom, en de sturing op het proces van participatie goed moet zijn. Dit is een tool en geen vervanging van het proces. Er werden

ook risico's gezien als iedereen de tooling kon gebruiken, zonder goed de context en (on)mogelijkheden van verschillende typen windmolens te begrijpen.

- Er is gediscussieerd in hoeverre belangen/grondposities in het participatieproces zitten en waar ze de uitkomsten en effectiviteit van de resultaten beïnvloeden. Een van de vragen die opkwam, was of het zinnig is om deze mee te nemen in de tooling. Het antwoord op deze vraag hebben we niet kunnen vinden binnen de tijd. In de tweede ronde riep dit ook nog de discussie op dat de afzender (en daarmee de betrouwbaarheid) van de input (parameters) in de tooling duidelijk moet zijn, omdat er zulke grote belangen meespelen.
- In de tweede ronde hebben we de meerwaarde voor geothermie besproken. De meerwaarde zit hem er vooral in dat je in een beeld kunt laten zien hoe het er onder de grond uit ziet. De impact op de fysieke omgeving op maaiveldniveau is daar kleiner en bovendien is er minder speelruimte om te schuiven tussen locaties, omdat een meter verschuiven ten opzichte van de ideale locatie direct een grote impact heeft op de businesscase.

4. Uitkomst enquête OM 3.0 met Guus Pieters en Vincent Krocké (door Guus Pieters)

Q3 Techniek (T), Organisatie (O) en Externe omgeving (E) bepalen het succes van een project. Zet deze 3 aspecten in volgorde van belang voor een project:

Kort gezegd is Techniek dus minst de bottleneck in projecten. Ofwel de organisatie ofwel Externe omgeving is hierin meest bepalend. De flits met al jullie aantekeningen over OM 3.0 zullen we, zodra deze beschikbaar zijn, op onze website plaatsen.

5. Aardgas: het dilemma van Tilburg met Jos Lemmens (door Marco Verschoor)

Het aardgasnet in en om Tilburg werd in het verleden aangelegd met materialen die dringend aan vervanging toe zijn. Netbeheerder Enexis heeft een belangrijk deel van het net inmiddels vervangen, met als grote uitzondering het stadscentrum. Hier wacht 28 kilometer aan gasleiding in winkelstraten en drukke verkeersaders op vervanging. Hoe krijg je in deze tijd als netbeheerder de handen op elkaar voor de aanleg van een nieuw gasnet? De gemeente stuurt aan op een overstap naar bijvoorbeeld warmtenetten. Maar de bestaande warmteproducent in Tilburg heeft een slechte reputatie. Hoe kun je het als netbeheerder onder deze omstandigheden goed doen? Met die vraag worstelt Jos Lemmens van Enexis.

Wat kan omgevingsmanagement bijdragen?

De investering in een nieuwe gasleiding wordt in 60 jaar terugverdiend. Maar de verwachting is dat het gasnet in Tilburg nog hooguit 30 jaar in bedrijf zal zijn. Als gereguleerde netbeheerder heeft Enexis weliswaar geen direct commercieel belang, maar de kosten worden wel (landelijk) omgeslagen over alle aansluitingen. Dat is geen goed verhaal. Met het oog op veiligheid en leveringszekerheid, is vernieuwing (of sanering) van het gasnet in het centrum van de stad niettemin de beste oplossing. Dit vraagstuk gaat in veel Nederlandse steden spelen, maar Tilburg loopt hier als een van de eersten tegenaan. Het ministerie van EZ toont dan ook grote belangstelling.

Meer lezen?

<https://www.trouw.nl/home/afkicken-van-aardgas-is-nog-niet-eenvoudig~a1a0270e/>

<https://vng.nl/producten-diensten/vng-magazine/vng-magazine-nummer-20-2016/naar-de-gasloze-samenleving>

<https://www.enexis.nl/Documents/diversen/enexis-netwerk-magazine-mei-2013.pdf>

6. *Daadkracht in Energietransitie met Jaap Baarsma (door Shannon Spruit)*

Aan deze tafel stond regionale daadkracht ter discussie, en in het bijzonder de vraag of er te weinig regionale daadkracht vanuit de lokale overheden is voor de energietransitie. Gemeentes zouden bijvoorbeeld meer proactief energiestrategieën kunnen opstellen, zelf initiatieven kunnen nemen, regionale samenwerking opzetten en/of regelgeving versoepelen. In de twee sessies passeerden veel thema's de revue, o.a.; bij wie de verantwoordelijkheid voor uitleg van nut en noodzaak van de energietransitie ligt, welke rol je als marktpartij moet innemen als gemeentes niet daadkrachtig zijn (hoe sturend zou je als initiatiefnemer moeten zijn in de energietransitie?), en ten slotte de interactie met politieke processen en verkiezingen (bestuurlijke daadkracht heeft gevolgen voor verkiesbaarheid, dit speelt een grote rol in ontwikkelprocessen vooral gegeven het feit dat de landelijke, provinciale en gemeentelijke verkiezingen niet synchroon verlopen).

Tijdens een van de sessies is een aantal vragen geformuleerd die gebruikt kunnen worden in het vervolg van deze discussies:

- Wat is de relatie tussen daadkracht en draagvlak? Kunnen bestuurders daadkrachtig zijn zonder draagvlak in de regio, is draagvlak een voorwaarde voor daadkracht?
- Waar liggen kansen voor gemeentes in hun omgang met de energietransitie? Welke middelen hebben ze? Blijft het bij een faciliterende rol, of kunnen ze via regelgeving of andere middelen de energietransitie versnellen? Wat zijn positieve voorbeelden. Hoe kunnen we (LEO-leden) gemeentes positief stimuleren om zelf actie te ondernemen?
- Hoe kunnen besluitvormingsprocessen rondom ruimtelijke ordening worden georganiseerd om de energietransitie ten goede te komen? In het bijzonder, in hoeverre past het tijdspad van dit soort processen bij de energietransitie?
- Wat heb je nodig als gemeente voor samenwerking met stakeholders en burgers? Wat zijn de mogelijkheden voor *joint fact finding* in of misschien zelfs *joint planning* van de energietransitie? Hebben gemeentes deze capaciteiten?
- Welke rol spelen regio's als informele structuren in de energietransitie? Bestaat er zoiets als regionale daadkracht, of conflicteert dit met bestuurlijke kaders zoals grenzen van gemeentes, provincies etc.?

7. *IFC Prestatienorm nu ook in het Nederlands met Eelco de Groot (door Lieselot Meelker)*

De IFC Prestatienorm - waaraan een deelsessie met Eelco de Groot was gewijd tijdens de netwerkbijeenkomst - is een internationaal toegepast instrument om risico's bij de aanleg van grote energieprojecten te beheersen. De prestatienorm is opgesteld door de International Finance Cooperation (IFC), de bank van de Wereldbank. Een financieel instrument dus, dat zeer geschikt lijkt om te hanteren bij omgevingsmanagement. Actuele aanleiding, is de vertaling van de norm in het

Nederlands. Eelco de Groot is kenner en ambassadeur van de IFC Prestatienorm. Hij is verbonden aan de TU Delft, waar hij o.a. Social Impact Assessment doceert als sr. lecturer Social Risk Management. Hij werd door het ministerie van I&M gevraagd mee te denken over toepassing van het middel Social Impact Assessment (SIA) in ons land en heeft toen de Wereldbank betrokken op grond van zijn internationale ervaring met de IFC Prestatienorm. Het resultaat is dus onder andere de Nederlandse vertaling, waardoor de het gesprek over toepassing in ons land in ieder geval gemakkelijker gevoerd kan worden. Binnenkort komen we daarom uitgebreider terug op de mogelijkheden van de SIA en de ervaringen met de IFC Prestatienorm, in een interview met Eelco de Groot.

Alvast meer lezen over de vertaling van de IFC Prestatienorm? [ifc-prestatienorm-vertaald-het-nederlands](#)

8. We eindigden met een verzoek rondom het onderwerp Geothermie

Het ging bij Geothermie o.a. over de verschillen en overeenkomsten tussen geothermie en andere duurzame energieprojecten (mbt omgevingsmanagement); wat kunnen zij van elkaar leren? Is het een idee om daar een volgende bijeenkomst wat langer bij stil te staan? En LEO gaat bij voldoende interesse kennisbijeenkomsten organiseren rondom dit thema.

Zoals je hebt kunnen lezen, hebben we niet van alle tafels echt verslagen gemaakt. Wat we verzameld hebben, delen we in dit document met jullie! Wij hopen dat jullie weer veel hebben kunnen uitwisselen met elkaar.

Graag tot de volgende Sectorbijeenkomst. Deze zal ergens eind januari zijn!

Hartelijke groeten van, Age Yska (Gasunie), Anne Melchers (Eneco), Eelco Bots (Windunie), Mark Hooftman (Ministerie EZ) en Zita van Aggelen (ZITAconsulting)

Voor vragen neem contact op met een van de kernteamleden of met Zita van Aggelen

L Lerend platform Energie & Omgeving

I www.LEO.energy

E info@LEO.energy of zaggelen@ZITAconsulting.nl

T +31 6 267 822 07 (Zita van Aggelen)

